

การพัฒนาระบบการจัดการเครือข่าย หน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชน ระดับตำบล เพื่อส่งเสริมเกษตรกร ข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุดรธานี

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลเพื่อส่งเสริมเกษตรกรข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุดรธานี เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) ประชากร ได้แก่ บุคลากรของตำบลหาดกรวด ตำบลคอหมู ตำบลวังกะพือ และตำบลวังดิน กลุ่มเป้าหมายใช้วิธีการเจาะจง ได้แก่ บุคลากรในการจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล จำนวน 16 คน การดำเนินการวิจัย มี 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การทบทวนสถานภาพ ศักยภาพ และสถานการณ์ปัญหาในการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลเพื่อสนับสนุนเกษตรกรข้าวอินทรีย์ และระยะที่ 2 การพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลเพื่อสนับสนุนเกษตรกรข้าวอินทรีย์ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) การจัดการความรู้ และการสรุปบทเรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า 1) เกิดระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลเพื่อส่งเสริมเกษตรกรข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุดรธานี 2) รูปแบบของผลงาน ได้แก่ ฐานข้อมูลการผลิตข้าวอินทรีย์ที่มีการรวมกลุ่มจำหน่ายผลผลิต มีการพัฒนาโครงการที่เชื่อมกับแหล่งทุนภายนอกโดยหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลในตำบลคอหมู และตำบลวังดิน แก่นนำเครือข่ายนักวิชาการมีพัฒนาการด้านความรู้และทักษะมากขึ้น ได้แก่ การส่งเสริมให้เกษตรกรรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายเกษตรกรข้าวอินทรีย์ เกิดเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลและภาคีที่เกี่ยวข้องโดยมีหน่วยจัดการงานวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีเชื่อมประสานการดำเนินงาน เช่น เกิดโครงการเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาวะบ้านกองโค โครงการพัฒนาเครือข่ายส่งเสริมการจัดการเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาวะของบ้านห้วยปอบ

คำสำคัญ : หน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล ข้าวอินทรีย์

หัวหน้าคณะวิจัย

ดร.ยุพิน เลื่อนศรี

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ที่อยู่ : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
27 ถ.อินใจมี อ.เมือง
จ.อุดรธานี 53000
Email : lala_yupin@yahoo.com

A Tambon Research Management Unit Network Management System Development to Promote Organic Rice Farmers in Uttaradit Province

Abstract

This research aims was developed a Tambon Research Management Unit network management system to promote organic rice farmers in Uttaradit Province by mixed method research. Populations were personnel of Hatkruat Sub District, Korrum Sub District, Wangkapee Sub District and Wangdin Sub District. Target groups were personnel of Tambon Research Management Unit amount 16 persons by purposive sampling. The research had two phases; 1) Reviewed status and the potential problems in a Tambon Research Management Unit to support organic rice farmers. 2) Developed a Tambon Research Management Unit Network System to promote organic rice farmers. Data were collected by participant observation, focus Group discussion, in-depth Interview, knowledge management and summarizing. Data were analyzed by frequency and content analysis.

The results showed that: 1) There was the network management system a Tambon Research Management Unit to promote organic rice farmers in Uttaradit Province. 2) Performance were organic rice production database, a project connected with external funding by Tambon Research Management Unit of Korrum Sub District and Wangdin Sub District. Network backbone scholars have developed knowledge and skills. There was the Tambon Research Management Unit network with coordinate the implementation by Research management unit of Uttaradit Rajabhat University.

Keyword : Tambon Research Management Unit, Organic Rice

Head of Research Team

Yuphin Thuansri, Ph.D.

Faculty of Humanities
and Social Sciences,

Uttaradit Rajabhat University

Address : Uttaradit Rajabhat University,

27 Muang, Uttaradit, 53000

Email : lala_yupin@yahoo.com

บทนำ

สภาพเศรษฐกิจ สังคมในยุคโลกาภิวัตน์ หรือที่เรียกว่าโลกไร้พรมแดน ที่ต้องอาศัย ความรวดเร็ว ครอบคลุม และมีความเป็น มืออาชีพนั้น จำเป็น อย่างยิ่งที่ต้องอาศัย กระบวนการทำงานใน รูปเครือข่าย เนื่องจาก ก่อให้เกิดผลดีหลาย ประการ ได้แก่ เกิด กระบวนการเรียนรู้ การเพิ่มโอกาสในการ จัดการปัญหา เกิด การพึ่งพาตนเอง เกิด

การปลูกข้าวอินทรีย์แบบพึ่งตนเองในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี

การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น และเกิดอำนาจหรือพลัง แก่ประชาชนและชุมชน หากดำเนินงานภายใต้กระบวนการ ทศน์แบบเดิม อาศัยข้อมูลข่าวสารที่ไหลเวียนอยู่เฉพาะ ภายในชุมชน อาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา และไม่อาจ แก้ไขปัญหาสังคมที่ซับซ้อนได้ ซึ่งการทำงานในลักษณะ ของเครือข่าย เป็นวิธีการทำงานที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในกรณีที่ต้องเผชิญปัญหาต่างๆ ที่ใหญ่โตและซับซ้อนเกินกว่าที่ใครจะเผชิญได้โดยลำพังคนเดียว การสร้าง เครือข่ายเป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดผลกระทบในวงกว้างทั้ง ในระดับภูมิภาค ระดับชาติ และระดับนานาชาติ เนื่องจาก การทำงานแบบเครือข่ายเป็นการทำงานแบบประสานพลัง (Synergy) ทั้งชุมชน ภาครัฐ ตลอดจนองค์กรเอกชนต่างๆ ซึ่งกิจกรรมของเครือข่ายได้แก่ การทำข้อมูล การวิเคราะห์ การแบ่งปันข้อมูล การวางแผน การบูรณาการแผน และการดำเนินงานร่วมกันตามแผน (พัชรินทร์ สิริสุนทร. 2556 ชินศักดิ์ สุวรรณอักษร. 2549 ; พระมหาสุทนต์ อาภาภ โร. 2548)

ในปีพ.ศ. 2552 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและ องค์กรภาคี ได้ร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ได้จัดทำโครงการพัฒนาหน่วยจัดการความรู้ และวิจัยชุมชนระดับ ตำบลและเครือข่าย ที่เรียกว่าหน่วยจัดการความรู้และวิจัย ชุมชนระดับตำบล (Tambon Research Management Unit/

TRMU) เพื่อเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดการความรู้ และวิจัยชุมชนแบบมีส่วนร่วมในชุมชนต้นแบบการสร้าง เสริมสุขภาวะ โดยมีการสืบค้น สืบทอด และพัฒนาองค์ ความรู้ภูมิปัญญาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาวะอย่างเป็นระบบ มีการต่อยอดขยายผลต่อเนื่อง โดยมีกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ บุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่าย บทบาทของหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล ที่สำคัญ มีดังนี้ เป็นทีมวิชาการของอปท.ในการจัดการ ความรู้สร้างองค์ความรู้และสืบทอดพัฒนาภูมิปัญญาเพื่อใช้ ในการพัฒนาตำบล โดยร่วมมือกับอปท.และองค์กรภาคีทั้ง ภายในและภายนอก โดยเฉพาะหน่วยจัดการงานวิจัย (Research Management Unit/RMU) ของมหาวิทยาลัย ราชภัฏอุดรธานี ทบทวนข้อมูลศักยภาพและสถานการณ์ ปัญหาเพื่อปรับปรุงฐานข้อมูลตำบลสุขภาวะให้ทันต่อการ เปลี่ยนแปลง การพัฒนาและเชื่อมโยงฐานข้อมูลเพื่อการ ใช้ประโยชน์ในการพัฒนาตำบล พัฒนาโครงการร่วมกับ ภาคีและประสานแหล่งทุนเพื่อดำเนินโครงการที่สนองต่อ สถานการณ์ปัญหาความต้องการของตำบล

ประเทศไทยถือว่ามีความศักยภาพในการผลิตข้าว อินทรีย์สูง และเกษตรกรส่วนใหญ่คุ้นชินกับการผลิตข้าว มาหลายศตวรรษ ซึ่งการผลิตข้าวในอดีตเป็นการผลิตแบบ เกษตรอินทรีย์เพราะไม่มีการใช้สารเคมีสังเคราะห์ ต่อมา

แม้จะมีการใช้ปุ๋ยและสารเคมีต่าง ๆ แต่ยังใช้ในปริมาณน้อย และมีเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการผลิตข้าวอินทรีย์ในภูมิภาคต่างๆ (กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2555. ออนไลน์) ปัจจุบันพบว่า การค้าข้าวอินทรีย์ยังมีปริมาณน้อย แต่แนวโน้มการบริโภคข้าวอินทรีย์มีมากขึ้น เนื่องจากผู้บริโภคต่างตระหนักถึงความปลอดภัยด้านอาหารและสิ่งแวดล้อม แม้ว่าพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ของประเทศไทยจะสูงเป็นอันดับ 5 ของโลกรองจากจีน อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และเกาหลีใต้ กล่าวคือ จีนร้อยละ 44.7 อินโดนีเซียร้อยละ 19.4 ฟิลิปปินส์ร้อยละ 10.5 เกาหลีใต้ร้อยละ 8.0 และไทยร้อยละ 6.2 ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ไทยยังคงเป็นผู้ส่งออกข้าวอินทรีย์ไปยังตลาดโลกที่สำคัญหลายประเทศด้วยกัน ได้แก่ ตลาดสหภาพยุโรป ตลาดสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และสิงคโปร์ (สถาบันยุทธศาสตร์การค้า. 2556. ออนไลน์) นับได้ว่าตลาดข้าวอินทรีย์ของไทยยังมีอนาคตที่สดใส โดยพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ในประเทศไทยที่ได้รับการรับรองมาตรฐานในระดับสากลมีจำนวน 52,181.25 ไร่ ในแต่ละปีมีปริมาณการผลิตข้าวอินทรีย์ประมาณ 15,000 ตัน เมื่อเทียบกับตอนเริ่มปลูกในปี 2535 ซึ่งมีผลผลิตเพียง 2,000 ตัน เท่ากับว่าผลผลิตข้าวอินทรีย์ในประเทศไทยมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ 50.0 ต่อปี อย่างไรก็ตาม เนื้อที่ปลูกข้าวอินทรีย์คิดเป็นเพียงร้อยละ 0.09 ของเนื้อที่ปลูกข้าวทั้งหมด และผลผลิตข้าวอินทรีย์เท่ากับ 0.06 ของผลผลิตข้าวทั้งหมดเท่านั้น (สถาบันยุทธศาสตร์การค้า. 2550. ออนไลน์) จากข้อมูลสถิติการผลิตข้าวทั้งหมด พบว่าประเทศไทยสามารถผลิตข้าวในปี พ.ศ. 2556 ได้สูงเป็นอันดับที่ 6 ของโลกมีจำนวน 20.20 เมตริกตัน รองจากประเทศจีน อินเดีย อินโดนีเซีย บังกลาเทศ และเวียดนาม กล่าวคือ มีจำนวน 143.30 เมตริกตัน 104.40 เมตริกตัน 36.55 เมตริกตัน 33.80 เมตริกตัน และ 27.38 เมตริกตัน ตามลำดับ (สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย. 2556. ออนไลน์) ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ประเทศไทยยังมีโอกาสพัฒนาส่งเสริมให้มีการขยายพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ได้อีกมาก

ในปี พ.ศ. 2555 ภาคเหนือของประเทศไทยมีผลผลิตข้าวต่อไร่เท่ากับ 522 กิโลกรัมต่อไร่ สูงเป็นอันดับ 2 ของประเทศ รองมาจากภาคกลาง เท่ากับ 573 กิโลกรัมต่อไร่ (สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย. 2556. ออนไลน์) สำหรับ จังหวัดอุดรธานี ในปี พ.ศ. 2555 มีผลผลิตข้าวต่อไร่สูง

ที่สุดในเขตภาคเหนือกล่าวคือ 605 กิโลกรัมต่อไร่ (กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์. 2556. ออนไลน์).

ในปัจจุบัน (พ.ศ.2556) จังหวัดอุดรธานี เป็นแหล่งปลูกข้าวอินทรีย์สำคัญอีกแห่งหนึ่งของประเทศไทย โดยมีพื้นที่ปลูกที่สำคัญอยู่ในตำบลวังกะพือ ตำบลวังดิน และตำบลคอรุม จากการวิเคราะห์บริบทร่วมกับชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเบื้องต้น พบว่า ตำบลคอรุม มีจุดแข็ง ได้แก่ มีการจัดการระบบการผลิตข้าวอินทรีย์แบบพึ่งตนเอง โดยมีการเชื่อมโยงหน่วยงานท้องถิ่น ส่วนทางด้านโอกาสพบว่า ความต้องการเมล็ดพันธุ์ข้าวยังมีสูงมาก และเป็นศูนย์กลางการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวอินทรีย์ ตำบลวังกะพือ ผู้นำกลุ่มมีความเข้มแข็ง มีเครือข่ายข้าวอินทรีย์ มีการทำตลาดนอกจังหวัด และเป็นศูนย์กลางการตลาดข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรธานี ส่วนตำบลวังดินพบว่า มีการจัดการผลผลิตข้าวอินทรีย์เชิงคุณภาพ มีความเชี่ยวชาญการค้าข้าวอินทรีย์ เป็นศูนย์กลางการกระจายข้าวอินทรีย์คุณภาพจังหวัดอุดรธานี กอปรกระแสบริโภคข้าวอินทรีย์มีสูง และมีหน่วยงานราชการต่างๆ ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี

ทั้งนี้ จากการวิเคราะห์สถานการณ์เกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเขตภาคเหนือ พบว่า มีการสร้างเครือข่ายมากขึ้น แต่ยังขาดการร่วมวางแผนการผลิต การส่งเสริมการตลาด ช่องทางการจัดจำหน่ายและการเชื่อมต่อผลิตภัณฑ์ชุมชนไปยังลูกค้า ทั้งตลาดท้องถิ่น ภายในประเทศและต่างประเทศ (ฉัตรนภา พรหมมา. 2552) และสถานการณ์ปัญหาด้านการจัดการธุรกิจทางการเกษตรของจังหวัดอุดรธานี พบว่าการดำเนินงานของแต่ละภาคส่วนประสบผลสำเร็จได้ในระดับหนึ่ง แต่ขาดการเชื่อมต่อให้เป็นกลไกเชิงระบบในรูปของเครือข่าย (ฉัตรนภา พรหมมา. 2551) ดังนั้น การทำงานเพื่อสนับสนุนเกษตรกรข้าวอินทรีย์จึงควรมีรูปแบบที่มีการบูรณาการในรูปของเครือข่ายด้วยเช่นกัน

จากข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์เพื่อพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลเพื่อสนับสนุนเกษตรกรข้าวอินทรีย์ของจังหวัดอุดรธานี โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม เนื่องการทำงานร่วมกันนั้น ถือได้ว่าเป็นภารกิจที่สำคัญของการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. 2548) เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากแนวปฏิบัติ

ที่ดี (Best Practice) ร่วมทดลองปฏิบัติการ เพื่อการต่อยอดและขยายผล รวมทั้งให้มีการนำระบบจัดการเครือข่ายที่ได้จากการพัฒนามาประยุกต์ใช้ โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรร่วมในกระบวนการตั้งแต่แรกจนถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้ เรียนรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อทุกฝ่าย (จินตวีร์ เกษมสุข. 2554) และเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง และมีกลไกเชิงระบบอย่างเป็นรูปธรรมอย่างยั่งยืนต่อไป

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิดการสร้างเครือข่าย แนวคิดการจัดการความรู้ แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน และแนวคิดหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนเป็นกรอบในการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีแบบผสมผสาน (Mixed Method) ทั้งเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยกระบวนการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล โดยมีขั้นตอนแบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 การทบทวนสถานการณ์ภาพ และสถานการณ์ปัญหาเพื่อพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับ

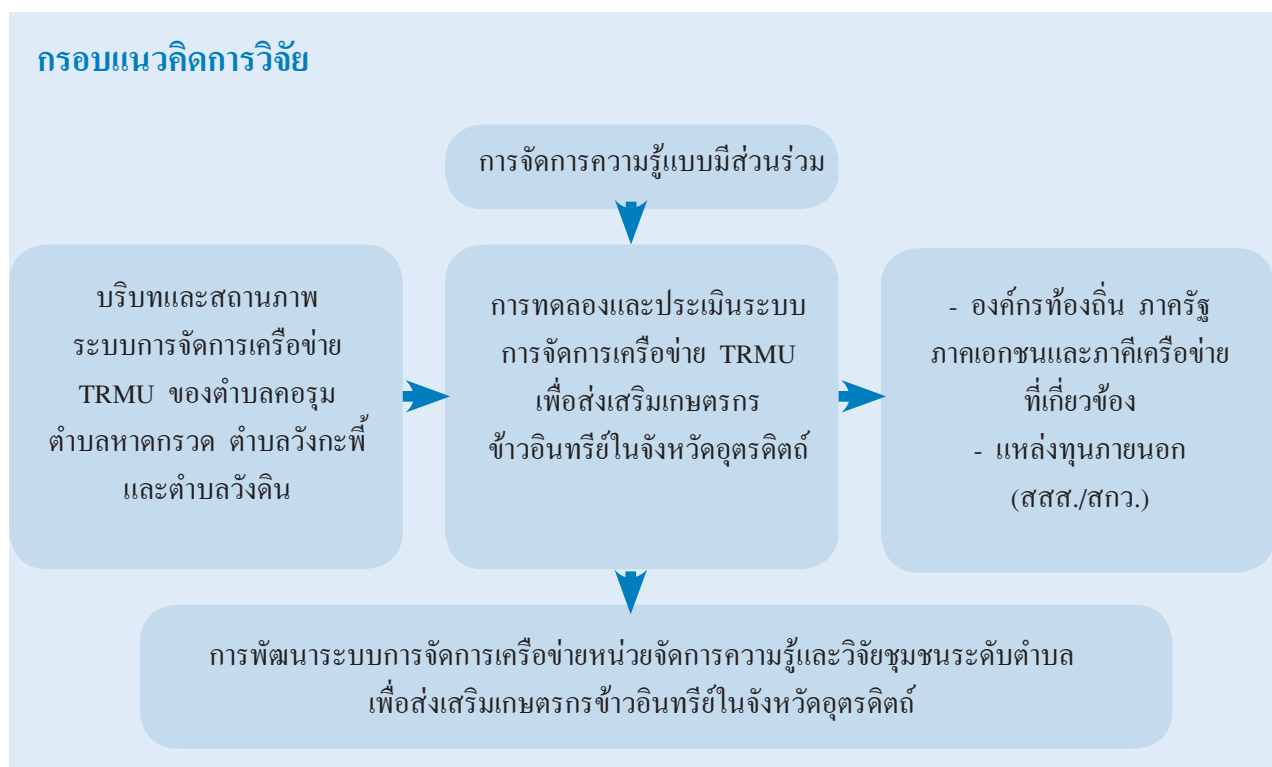
ตำบล ระยะที่ 2 การพัฒนาและทดลองใช้ระบบเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย ใน 4 ตำบล ของจังหวัดอุดรดิตถ์ ประกอบด้วย ตำบลคอรุม ในอำเภอพิชัย ตำบลหาดกรวด ตำบลวังกะพือ และตำบลวังคิน ในอำเภอเมือง

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ บุคลากรของตำบลหาดกรวด ตำบลคอรุม ตำบลวังกะพือ และตำบลวังคิน การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายใช้วิธีการเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้ที่ทำงานด้านการส่งเสริมเกษตรกรชาวอินทรีย์ในจังหวัดอุดรดิตถ์ และเป็นผู้ที่มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล จำนวน 16 คน และเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ใน 4 ตำบลดังกล่าว

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย การสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต โดยใช้วิธีการตรวจสอบความตรงของข้อมูลในลักษณะสามเส้า (Triangulation) ทั้งในด้านข้อมูล (Data Triangulation) และวิธีการ (Methodological Triangulation) และนำเสนอต่อที่ประชุมกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Public Dialogue)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเบื้องต้น

ได้แก่ การหาค่าความถี่ สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการสร้างข้อสรุป โดยการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ขั้นตอนการดำเนินงาน มีขั้นตอนและกิจกรรมสำคัญ ดังนี้

ระยะที่ 1 การทบทวนสถานภาพ ศักยภาพ และสถานการณ์ปัญหาเพื่อพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล

1. ประชุมแกนนำเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลตำบลหาดกรวด ตำบลคอหมู ตำบลวังกะพี้ และตำบลวังดิน และหัวหน้าหน่วยจัดการงานวิจัยทั้งระดับคณะและระดับมหาวิทยาลัยและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อวางแผนการทบทวนสถานภาพและแนวทางพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล

2. ปฏิบัติการทบทวนสถานภาพ และแนวทางพัฒนาเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลตำบลหาดกรวด ตำบลคอหมู ตำบลวังกะพี้ และตำบลวังดิน ตามแผนที่กำหนดร่วมกัน ระหว่างแกนนำกับหัวหน้าหน่วยจัดการงานวิจัยระดับคณะและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วย แกนนำ นักวิชาการในตำบล ผู้บริหารอปท. และผู้วิจัยทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการผสมผสาน ที่สำคัญ คือ การจัดประชุมปฏิบัติการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสอบถาม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตจากสภาพจริง

3. ประชุมปฏิบัติการนำเสนอผลการดำเนินการตามข้อ 2 เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของผลการศึกษา

4. ประชุมปฏิบัติการกำหนดยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล

ระยะที่ 2 การพัฒนาระบบเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลตำบลหาดกรวด ตำบลคอหมู ตำบลวังกะพี้ และตำบลวังดิน

1. ประสานแผนปฏิบัติการพัฒนาระบบเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลตำบลหาดกรวด ตำบลคอหมู ตำบลวังกะพี้ และตำบลวังดิน ซึ่งประกอบด้วย ระบบฐานข้อมูล ระบบสนับสนุน ระบบจัดการความรู้แหล่งชุมชน ระบบสร้างองค์ความรู้ในตำบล

และระบบพัฒนาฐานข้อมูลสู่การใช้ประโยชน์

2. ประชุมปฏิบัติการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดกิจกรรมเพิ่มประสบการณ์ด้านการจัดการความรู้ (KM) ให้กับเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลตำบลหาดกรวด ตำบลคอหมู ตำบลวังกะพี้ และตำบลวังดิน

3. ปฏิบัติการพัฒนาระบบเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลโดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ดังนี้

3.1 การกำหนดวัตถุประสงค์ของระบบเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล

3.2 กำหนดกิจกรรมในการดำเนินงานโดยใช้ข้อมูลจากการจัดการความรู้และจากการทบทวนสถานการณ์ปัญหาของหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลที่ผ่านมา

3.3 การตรวจสอบประเมินระบบเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล โดยนำเอกสารระบบเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลที่เกี่ยวข้องให้ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกและผู้บริหารงานวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ตรวจสอบประเมินคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงพัฒนา

3.4 ปรับปรุงแก้ไขระบบเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล บริหาร ตามข้อเสนอแนะ ของผู้เชี่ยวชาญ

4. ทดลองปฏิบัติตามคู่มือระบบเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล ดังนี้

4.1 ประชุมปฏิบัติการเพื่อพัฒนากลไกการรับผิดชอบระบบเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลทุกฝ่ายให้มีความรู้ความเข้าใจ และสามารถปฏิบัติการได้ตามระบบเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลที่พัฒนา

4.2 ปฏิบัติการตามคู่มือระบบเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล ได้แก่ ระบบฐานข้อมูล ระบบสนับสนุน ระบบจัดการความรู้แหล่งชุมชน ระบบสร้างองค์ความรู้ในตำบล และระบบพัฒนาฐานข้อมูลสู่การใช้ประโยชน์

4.3 ประเมินผลการทดลองใช้ระบบเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล และใช้ผลปรับปรุงพัฒนา

5. ประเมินผลสรุปรวม สังเคราะห์ ถอดบทเรียน และเขียนรายงานเพื่อเผยแพร่ขยายผล

ผลการวิจัย

1. TRMU เป็นศูนย์ประสานงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่ พัฒนาและใช้ประโยชน์ฐานข้อมูลของตำบล จัดการความรู้ สืบทอดภูมิปัญญา สร้างองค์ความรู้ และวิจัย ชุมชน การบริการวิชาการ โดยร่วมมือกับมหาวิทยาลัย และองค์กรภาคี เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อการ เรียนรู้และทำงานกับองค์กรภาคีทั้งภายในภายนอก รวมทั้ง แหล่งทุนเพื่อสร้างองค์ความรู้และพัฒนาภูมิปัญญาที่เอื้อต่อ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน โดยสถานภาพการจัดการ เครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลเพื่อ สนับสนุนเกษตรกรชาวอินทรี มีดังนี้

1.1. สถานภาพ ศักยภาพ บทบาท พบว่า ตำบล หาดกรวด มีการจัดอบรมให้แก่สมาชิก อบต. และการศึกษาดูงานชาวอินทรี ตำบลคอรุม ได้เข้าร่วมโครงการพัฒนากับ สสส. ซึ่งอยู่ในช่วงของการขยายผล มีโรงสีชุมชน มีการให้ความรู้แก่เกษตรกรด้านเกษตรกรปลอดภัย และมีการศึกษาดูงานแหล่งเรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จ รวมทั้งมีการอบรมการทำนา 1 ไร่ ได้ 1 แสนให้แก่เกษตรกร ส่วนตำบลวังกะพี้และ ตำบลวังดิน ผู้บริหารของ อบต.หรือผู้นำท้องถิ่นให้การสนับสนุนและส่งเสริมสนับสนุนเกษตรกรอินทรี โดยมีการจัดตั้งศูนย์ปราชญ์ชุมชน

ประชุมปฏิบัติการเพื่อพัฒนาบุคลากรเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล

1.2. จุดที่ต้องพัฒนาและผลงานเด่น พบว่า ตำบล หาดกรวด และตำบลวังกะพี้ มีการทำเกษตรอินทรีย์น้อยกว่าเกษตรเคมีโดยมีการปลูกเพื่อขายจำนวนมาก ปัญหา ได้แก่ การทำเกษตรข้าวอินทรีย์ต้องใช้เวลาในการดูแลจัดการมาก จึงมีการแก้ปัญหาโดยการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์แก่เกษตรกร ตำบลคอรุม ปัญหาที่พบ ได้แก่ เกษตรกรยังคงยึดติดความสะดวกสบายโดยใช้สารเคมีในการทำนาอยู่มาก สัมระบบการปลูกข้าวแบบเดิมที่ไม่ใช้สารเคมี พื้นที่ที่ไม่เหมาะสมในการปลูกข้าว ขาดแคลนน้ำ ปัญหาการจัดการเรื่องข้าวที่ใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต ปัญหาเรื่องช่องทางการจัดการจำหน่าย และขาดแคลนสถานที่จำหน่าย แนวทางในการแก้ไขได้แก่ การจัดการให้เป็นระบบ การรวมกลุ่มกันในชุมชนเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง อย่างไรก็ตาม ตำบลคอรุมมีผู้นำที่เข้มแข็งและมีวิสัยทัศน์ และตำบลวังดิน เกษตรกรยังคงใช้สารเคมีในการผลิตเป็นจำนวนมาก เกษตรกรไม่มั่นใจในการทำเกษตรอินทรีย์เนื่องจากไม่เข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ ส่วนใหญ่นิยมปลูกข้าวไว้ทานเองหลังจากเหลือจึงนำไปขาย แนวทางแก้ไข ได้แก่ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การปลูกข้าวของเกษตรกร

1.3. การเชื่อมโยงการทำงานกับหน่วยงานอื่น พบว่า ตำบลหาดกรวดและตำบลวังกะพี้ มีความคิดเห็นว่ามีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ สามารถเป็นจุดเชื่อมโยงในการทำงานกับหน่วยงานต่างๆ ในจังหวัดอุดรดิตถ์ได้เป็น

อย่างดี ส่วน ตำบลคอรุม เห็นว่า มีการแสวงหาจุดร่วมดำเนินการกับหน่วยงานอื่นๆ ได้แก่ โรงเรียน สาธารณสุข อบต. และอปท. โดยยึดสุขภาพเป็นหลัก และตำบลวังดินเห็นว่ามหาวิทยาลัยฯ ได้ทำงานประสานกับ อบต. อย่างต่อเนื่อง

1.4 แนวทางในการพัฒนา พบว่า ตำบลหาดกรวด ต้องการให้มีนโยบายส่งเสริมการทำนา 1 ไร่ 1 แสนอินทรี หา

ช่องทางการตลาดให้ชาวบ้าน ผลิตภัณฑ์ทุกอย่างต้องเป็นอินทรีย์ การพัฒนาเน้นสุขภาพที่ดีของทั้งผู้บริโภคและผู้ผลิต และการพัฒนาในเชิงการค้า ตำบลคอรัม ต้องการให้พาณิชย์จังหวัดให้ข้อมูลด้านการส่งออกข้าวแก่เกษตรกร สร้างเครือข่ายการตลาด ควรมีหน่วยงานจัดหาสถานที่ในการจัดจำหน่ายข้าวอินทรีย์ ให้มีการเปิดเผยข้อมูลที่เป็นประโยชน์กับผู้ผลิต เปิดเผยข้อมูลการตลาดการซื้อสินค้าเกษตร การจัดโซนนิ่งในการผลิตข้าวอินทรีย์ การบริการข้อมูลข่าวสารองค์ความรู้ต่างๆ ให้แก่เกษตรกร จูงใจเกษตรกร ให้ยอมรับการปลูกข้าวอินทรีย์ ตำบลวังกะพือพยายามจูงใจเกษตรกร ให้ยอมรับการปลูกข้าวอินทรีย์ ส่วนตำบลวังดิน ต้องการให้มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ช่วยประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ให้แก่เกษตรกรอย่างทั่วถึง

2. ผลการพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล เพื่อสนับสนุนเกษตรกรข้าวอินทรีย์ มีดังนี้

2.1 การพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลเพื่อสนับสนุนเกษตรกรข้าวอินทรีย์ ได้แก่ เกิดระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลเพื่อส่งเสริมเกษตรกรข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุดรดิตถ์ เกิดระบบการเรียนรู้เพื่อพัฒนาของ TRMU ในการส่งเสริมธุรกิจข้าวอินทรีย์ จังหวัดอุดรดิตถ์ เกิดระบบบริหารหน่วยจัดการความรู้และ

วิจัยชุมชนระดับตำบล (TRMU) มีกลไกขับเคลื่อนเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชน (TRMU) กับองค์กรภาคีอุดรดิตถ์ โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเสริมศักยภาพอย่างต่อเนื่อง (เวทีสัญจรทุกเดือน) และเสริมศักยภาพแกนนำ (อบรม ศึกษาดูงาน) การจัดการความรู้เพื่อสร้างฐานข้อมูลสู่การใช้ประโยชน์ การวิเคราะห์ปัญหาความต้องการจากเกษตรกร และการถอดบทเรียนแหล่งเรียนรู้

2.2. ผลการทดลองการปฏิบัติตามระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลเพื่อสนับสนุนเกษตรกรข้าวอินทรีย์ มีดังนี้

2.2.1 รูปธรรมของผลงาน ได้แก่ เกิดระบบบริหารหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนที่ส่งเสริมเกษตรกรข้าวอินทรีย์ ตำบลวังกะพือ และระบบบริหารหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนตำบลคอรัม ดังภาพที่ 1

จากภาพที่ 1 ระบบฯ ประกอบด้วย ระบบฐานข้อมูล ได้แก่ บริบทและศักยภาพชุมชน แหล่งเรียนรู้และเครือข่ายองค์ความรู้ นวัตกรรม ภูมิปัญญาและประสบการณ์ ความสำเร็จ สถานการณ์สุขภาพและเศรษฐกิจชุมชน ระบบสนับสนุน ได้แก่ การประกันคุณภาพภายใน การส่งเสริมวิจัยและเศรษฐกิจสร้างสรรค์จากหน่วยงานต่างๆ อันนำไปสู่ ระบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดการความรู้แหล่งชุมชน และระบบพัฒนาฐานข้อมูลสู่การใช้ประโยชน์ ทำให้เกิดระบบสร้างองค์ความรู้ในชุมชน ได้แก่ คู่มือบริหารจัดการคุณภาพหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชน ยุทธศาสตร์

นโยบายแผนงานสุขภาพและเศรษฐกิจสร้างสรรค์เชิงระบบ อาทิ โครงการพัฒนาฐานข้อมูลธุรกิจเกษตรกรข้าวอินทรีย์ โครงการพัฒนาแกนนำ TRMU และเกษตรกรข้าวอินทรีย์ โดยความร่วมมือของเครือข่ายเชื่อมกับกลไกประกันคุณภาพภายใน อปท. สถานศึกษา และองค์กรภาคีในตำบล

ภาพที่ 1 ระบบบริหารหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนที่ส่งเสริมเกษตรกรข้าวอินทรีย์ ตำบลวังกะพือ

ภาพที่ 2 ตัวอย่างรูปธรรมผลงานเด่นระบบบริหารหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนตำบลคอรุม

จากภาพที่ 2 ระบบฯ ประกอบด้วยระบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดการความรู้แหล่งเรียนรู้ อาทิ เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดการความรู้การถอดบทเรียนแหล่งเรียนรู้ ชุมชนตำบลคอรุม ระบบพัฒนาฐานข้อมูลสู่การใช้ประโยชน์ ประกอบด้วย ฐานข้อมูลตำบลสุภาพะ TCNEP/RMU KM WEB ระบบฐานข้อมูลข้าวอินทรีย์ (Organic rice) ระบบสร้างองค์ความรู้ในชุมชน ประกอบด้วย การวิจัยพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เช่น การผลิตสื่อสารการเรียนรู้การทำนาข้าวอินทรีย์ลดต้นทุน การพัฒนาพันธุ์ข้าวอินทรีย์ลดต้นทุนบ้านคลองกล้วย ภาษาเพื่อการสื่อสารภูมิปัญญา เพชรคอรุมเพื่อการเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสังคมอาเซียน รูปแบบการส่งเสริมเครือข่ายข้าวอินทรีย์ตำบลคอรุม การวิจัยพัฒนาแผนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ และการวิจัยพัฒนาระบบบริหารหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล

2.2.2 ผลการพัฒนาโครงการที่เชื่อมกับแหล่งทุนภายนอก พบว่า เครือข่ายนักวิชาการในตำบลคอรุมได้พัฒนาโครงการเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาวะบ้านกองโค โดยองค์การบริหารส่วนตำบลคอรุม ส่วนตำบลวังคิน ได้พัฒนาโครงการ 2 โครงการ ได้แก่ โครงการการพัฒนาเครือข่ายส่งเสริมการจัดการเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาวะ

ของบ้านห้วยปอบ และโครงการการพัฒนาเครือข่ายส่งเสริมการจัดการเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาวะของบ้านห้วยปอบ โดยจัดส่งโครงการทั้งหมดขอรับทุนสนับสนุนการดำเนินงานจาก สสส. สำนัก 6

2.2.3 พัฒนาการของแกนนำเครือข่ายนักวิชาการพบว่า มีพัฒนาการด้านความรู้และทักษะมากขึ้น ได้แก่ การทำปุ๋ยอินทรีย์ การใช้แผนผังเป็นปุ๋ย การทำจุลินทรีย์สังเคราะห์แสงจากญี่ปุ่น การจัดการธุรกิจการเกษตรครบวงจร วิธีการ

ลดต้นทุนในการเพาะปลูกข้าว การผลิตข้าวอินทรีย์อย่างครบวงจร เทคนิคการทำนาโยน การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าว การรวมกลุ่มเพื่อพึ่งพาตนเอง การทำการตลาดโดยการพึ่งตนเอง และการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยแกนนำเครือข่ายนักวิชาการได้สรุปสิ่งที่จะนำไปปฏิบัติจริงในพื้นที่ตำบลของตนเอง ดังนี้ สร้างจิตสำนึก ปรับเปลี่ยนแนวคิดพฤติกรรมปลูกข้าวของเกษตรกรประชาสัมพันธ์เชิงชุมชน และส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุดรธานี เพื่อให้ผู้บริโภคได้บริโภคสินค้าอย่างปลอดภัยและสร้างเครือข่ายการปลูกพืชอินทรีย์อย่างยั่งยืน รวมทั้งมีการขยายผลองค์ความรู้ให้กับเกษตรกรโดยส่งเสริมให้เกษตรกรรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายเกษตรกรข้าวอินทรีย์เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยีรวมถึงแสวงหาช่องทางทางการตลาด นอกจากนี้ จะนำเสนอแนวคิดที่เป็นประโยชน์แก่เกษตรกรต่อผู้บริหาร

2.2.4 เกิดเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล และภาคีที่เกี่ยวข้องโดยมีหน่วยจัดการงานวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีเชื่อมประสานการดำเนินงาน รูปธรรมผลงานได้แก่ การส่งโจทย์ ปัญหาและความต้องการของชุมชนให้มหาวิทยาลัยเพื่อวิจัยและพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน

การนำไปใช้ประโยชน์

1. มีการใช้กระบวนการจัดการความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลที่เข้าร่วมในโครงการวิจัยอย่างต่อเนื่อง
2. มีการสร้างทีมวิชาการในพื้นที่โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาข้อเสนอโครงการพัฒนาเพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงาน สสส. ในตำบลเครือข่าย
3. ทำให้เพิ่มประสิทธิภาพการทำงานตามพันธกิจหลักขององค์กรทั้งในส่วนของผู้วิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ องค์กรที่เป็นเครือข่าย หน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล โดยมีการประสานเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และภาควิชาการ
4. มีการใช้ฐานข้อมูลร่วมกันเป็นฐานในการพัฒนาเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล เพื่อส่งเสริมเกษตรกรชาวอินทรีในจังหวัดอุดรดิตถ์ รวมทั้งมีการขยายเครือข่ายการทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยสรุปประเด็นอภิปรายใน 2 ประเด็น ดังนี้

1. การพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล เพื่อสนับสนุนเกษตรกรชาวอินทรี ทำให้เกิดระบบการจัดการเครือข่ายที่มีกลไกการบูรณาการของ TRMU ในตำบลคอรุม ตำบลหาดกรวด ตำบลวังกะพี้ และตำบลวังดิน กับองค์กรภาคีในตำบล ได้แก่ ระบบฐานข้อมูล ระบบสนับสนุน มีโครงการส่งเสริมเกษตรกรชาวอินทรี ได้แก่ โครงการพัฒนาศักยภาพแกนนำของหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนในการส่งเสริม

เกษตรกรชาวอินทรี เครือข่ายวิชาการในการส่งเสริมเกษตรกรชาวอินทรี ซึ่งอาศัยความร่วมมือเครือข่ายทั้งภายในและนอกตำบล สอดคล้องกับงานวิจัยของเดือนกวีทองก้อนและคณะ. (2555) ที่พบว่า การบริหารจัดการคุณภาพหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนของตำบลคอรุมที่สำคัญ ได้แก่ พัฒนาแกนนำหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชน การจัดการความรู้ สืบทอดภูมิปัญญาและสร้างองค์ความรู้ การวิจัยชุมชน และ การพัฒนาและเชื่อมโยงฐานข้อมูลของตำบลกับภาคีเครือข่าย และงานวิจัยของฉัตรนภาพรพรมมา. (2552) ที่พบว่า การพัฒนาระบบบริหารจัดการคุณภาพงานวิจัยแบบบูรณาการเพื่อท้องถิ่น มีการเรียนรู้จากแบบปฏิบัติที่ดี มีการปรับปรุงระบบโดยใช้ประสบการณ์จากการปฏิบัติจริง และสถานการณ์ปัญหาของบุคลากรวิจัยในมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ และชุมชนในพื้นที่ทั้งระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด อย่างเป็นระบบ โดยมีการใช้กระบวนการจัดการความรู้เป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมความสัมพันธ์ของทุกระบบให้มีการยกระดับคุณภาพต่อเนื่อง นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดการความรู้ตามแนวคิดของพรชิดา วิเชียรปัญญา (2547) ได้แก่ เพื่อปรับปรุงกระบวนการทำงาน เพื่อการพัฒนาจนตลอดจนสร้างองค์ความรู้ใหม่ และเพื่อปรับปรุงเทคนิค กระบวนการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาองค์ความรู้และนำความรู้นั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งการถ่ายทอด

ศึกษาดูงานพื้นที่เพาะปลูกข้าวอินทรีแบบครบวงจรในจังหวัดใกล้เคียง

และการใช้ประโยชน์จากความรู้ มีความจำเป็นสำหรับองค์กร เนื่องจากองค์กรจะเรียนรู้ได้ดีขึ้นเมื่อความรู้ได้เผยแพร่และถ่ายทอดไปอย่างรวดเร็วและเหมาะสม

2. ผลการทดลองปฏิบัติตามระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล ทำให้เกิดระบบบริหารหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชน ตำบลวังกะพี้ และตำบลคอรัม โครงการพัฒนาแกนนำ TRMU และเกิดเครือข่ายทางสังคมของแกนนำ TRMU ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เครือข่ายทางสังคม (ชินสัคค สุวรรณอัจฉริย, 2549; พระมหาสุทิตย์ อาภากร, 2548; เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543 ; นฤมล นิราทร, 2543) ที่หมายความว่า รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของปัจเจกบุคคล กลุ่ม และองค์กร ผ่านรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ในรูปแบบต่างๆ เช่น ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยน การเรียนรู้ ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลาย ตลอดจนมีเป้าหมายร่วมกัน และในการสร้างเครือข่ายนั้นเป็นต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน อันจะส่งผลให้สามารถดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย อันเป็นการประสพผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยองค์ประกอบของเครือข่ายทางสังคมนั้นประกอบไปด้วย สมาชิกของเครือข่าย การมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน การปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย การสื่อสารภายในเครือข่าย และการมีปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนของ จินตวิทย์ เกษมสุข. (2554) ที่กล่าวว่า การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุมการใช้ทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม และได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง และการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ควรร่วมในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้ เรียนรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน จะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

ส่วนผลการพัฒนาโครงการที่เชื่อมกับแหล่งทุนภายนอก (สสส.) พบว่า เครือข่ายนักวิชาการในตำบลคอ

รัมได้พัฒนาโครงการเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาวะบ้านกองโค โดยองค์การบริหารส่วนตำบลคอรัม ส่วนตำบลวังคัน ได้พัฒนาโครงการ 2 โครงการ ได้แก่ โครงการการพัฒนาเครือข่ายส่งเสริมการจัดการเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาวะของบ้านห้วยปอบ และโครงการการพัฒนาเครือข่ายส่งเสริมการจัดการเกษตรข้าวอินทรีย์เพื่อสุขภาวะของบ้านห้วยปอบ สอดคล้องกับแนวคิดเรื่ององค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย (สนธยา พลศรี, 2550) ได้แก่ การสนับสนุน ส่งเสริมซึ่งกันและกัน ทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของสมาชิกแต่ละคน มีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของเครือข่ายและการบรรลุเป้าหมายของเครือข่ายร่วมกัน และผลงานของเครือข่าย ซึ่งเครือข่ายต้องมีผลการดำเนินงานเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จของเครือข่าย อนึ่ง ความสำเร็จดังกล่าวคือการบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่ายนั่นเอง นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายสังคม (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2556) ในขั้นการดำเนินงานกิจกรรมที่สำคัญประการหนึ่งได้แก่ การระดมทรัพยากรเพื่อใช้ในการดำเนินงานของเครือข่ายด้วยเช่นกัน

พัฒนาการของแกนนำเครือข่ายนักวิชาการ พบว่า มีพัฒนาการด้านความรู้และทักษะมากขึ้น ได้แก่ การทำปุ๋ยอินทรีย์ การทำจุลินทรีย์สังเคราะห์แสงจากญี่ปุ่น การจัดการธุรกิจการเกษตรครบวงจร วิธีการลดต้นทุนในการเพาะปลูกข้าว การผลิตข้าวอินทรีย์อย่างครบวงจรการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าว การรวมกลุ่มเพื่อพึ่งพาตนเอง โดยแกนนำเครือข่ายนักวิชาการได้สรุปสิ่งที่จะนำไปปฏิบัติในพื้นที่ของตนเอง ดังนี้ การสร้างจิตสำนึกและปรับเปลี่ยนแนวคิดพฤติกรรมการปลูกข้าวของเกษตรกร ส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์ให้แก่เกษตรกรในจังหวัดอุดรธานี รวมทั้งมีการขยายผลองค์ความรู้ให้กับเกษตรกรโดยส่งเสริมให้เกษตรกรรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายเกษตรกรข้าวอินทรีย์ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยีรวมถึงแสวงหาช่องทางทางการตลาด นอกจากนี้ จะนำเสนอแนวคิด หลักการที่เป็นประโยชน์แก่เกษตรกรข้าวอินทรีย์ต่อผู้บริหารเพื่อนำไปขยายผลในการสนับสนุนและส่งเสริมเกษตรกรข้าวอินทรีย์ต่อไป เห็นได้ว่า ผลที่เกิดขึ้น ทำให้การทำงานของเครือข่ายนักวิชาการดังกล่าวส่งผลต่อความสำเร็จของเครือข่าย สอดคล้องกับแนวคิดของ สุทธิธรรม เลขวิวัฒน์. (2549) ที่ระบุว่าปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จร่วมกันของเครือข่าย ได้แก่ การสร้างชุมชนที่เข้มแข็งสามารถพึ่งตัวเอง

ทางเศรษฐกิจได้ สร้างเครือข่ายและการประชาสัมพันธ์ในวงกว้างเพื่อเผยแพร่ความรู้ รวมทั้งพัฒนาการเรียนรู้และขยายฐานข้อมูล การเคลื่อนไหวและจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ทำให้เกิดเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้ และวิจัยชุมชนระดับตำบล และภาคที่เกี่ยวข้องโดยมีหน่วยจัดการงานวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์เป็นตัวเชื่อมประสานการดำเนินงาน เพื่อให้เกษตรกรรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายข้าว เพื่อเพิ่มขีดความสามารถด้านการผลิตและการตลาด สอดคล้องกับแนวคิดในเรื่องการเจริญเติบโตของเครือข่ายของสนธยา พลศรี. (2550) ที่มีทัศนะว่า การทำงานแบบเครือข่ายนั้น จำเป็นต้องมีการขยายและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อาจทำได้โดย กระบวนการทำงานที่เชื่อมประสานจากจุดเล็กและไปสู่หน่วยใหญ่ อันเป็นกระบวนการทำงานที่ต่อยอดจากฐานงานเดิม และแสวงหาภาคีใหม่จะทำให้เครือข่ายได้มีความรู้ ประสบการณ์ และมีพลังอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ โดยทุกฝ่ายเข้ามาร่วมเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และพัฒนากิจกรรมร่วมกัน แล้วจึงเชื่อมประสานกับเครือข่ายอื่น ทั้งในระดับพื้นที่และในระดับนโยบาย ด้วยวิธีการทำงานที่หลากหลาย เช่น การใช้พื้นที่เป็นสถานที่ดำเนินการ การใช้ประเด็นปัญหาเป็นกิจกรรมขับเคลื่อนเครือข่าย การใช้ศูนย์ประสานงานเป็นที่รวบรวมข้อมูล เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ก. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. การนำระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลเพื่อสนับสนุนเกษตรกรข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุดรดิตถ์ไปใช้ ควรมีการพิจารณาอย่างรอบด้านรวมทั้งประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ และคำนึงถึงปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จที่เป็นผลจากการศึกษาครั้งนี้ด้วย

2. การพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลเพื่อสนับสนุนเกษตรกรข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุดรดิตถ์ จากการวิจัยพบว่า การพัฒนาระบบที่ได้ผลดี ต้องมีเครือข่ายความร่วมมือจากองค์กรในพื้นที่และเชื่อมโยงบทบาทความรับผิดชอบที่บูรณา

การกับพันธกิจตามปกติของหน่วยงาน การนำผลการวิจัยไปใช้จึงควรคำนึงถึงปัจจัยเงื่อนไขในส่วนนี้ โดยควรส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรภาคีพัฒนาระบบการจัดการความรู้และงานวิจัยที่เชื่อมโยงกับเป้าหมายพันธกิจขององค์กรต่อเนื่อง เป็นวัฒนธรรมองค์กร

ข. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. มหาวิทยาลัยราชภัฏควรกำหนดนโยบายและแผนงานที่ชัดเจนด้านการบริหารและพัฒนาหน่วยจัดการงานวิจัยทุกระดับ ทั้งระดับมหาวิทยาลัยและระดับคณะ มีการนำนโยบายลงสู่การปฏิบัติอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมและมีการประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งในระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด และองค์กรที่เกี่ยวข้อง ควรมีนโยบายให้บุคลากรในหน่วยงานปฏิบัติการกิจเชิงบูรณาการเชื่อมโยงกับสถานการณ์ปัญหาและความต้องการของชุมชนในพื้นที่เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดให้มีกลไกการประสานความร่วมมือขับเคลื่อนต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ เพื่อให้หน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนที่สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยงานที่สนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ค. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. ควรวิจัยและพัฒนาในประเด็น ดังนี้ 1) ระบบการสนับสนุนการจัดทำแผนการผลิตของเกษตรกรเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันควรเป็นอย่างไร 2) ระบบการสนับสนุนการจัดการตลาดที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนควรเป็นอย่างไร 3) บทบาทและกลไกของหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลเพื่อสนับสนุนเกษตรกรข้าวอินทรีย์ให้เข้าสู่การรับรองมาตรฐาน ควรเป็นอย่างไร และ 4) รูปแบบการพัฒนาแกนนำของหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลเพื่อสนับสนุนเกษตรกรข้าวอินทรีย์ ควรเป็นอย่างไร

2. ควรวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพันธกิจของหน่วยงาน ได้แก่ รูปแบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลในการป้องกันและแก้ไขปัญหาด็กและยาสูบ รูปแบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลในการพัฒนาเมื่องน่าอยู่สำหรับผู้สูงอายุ

แหล่งเงินทุน: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

บรรณานุกรม

- กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2555. ข้าวอินทรีย์ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.ricethailand.go.th/home/>.
- กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์. 2556. ข้อมูลการผลิตข้าวอินทรีย์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.gis.dit.go.th/gis56/agri/Report/rice_product.aspx .
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2543. การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ : ชัคเชสมิเดีย. 105 หน้า.
- จินตวีร์ เกษมสุข. 2554. การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม. กรุงเทพฯ:วี.พรินท์. 122 หน้า.
- ฉัตรนภา พรหมมา. 2552. การพัฒนาระบบบริหารการจัดการคุณภาพงานวิจัยแบบบูรณาการเพื่อท้องถิ่นของหน่วยจัดการงานวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- . 2551. รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนานักบริหารจัดการงานวิจัยแบบบูรณาการของเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ และองค์กรท้องถิ่นเขตภาคเหนือ. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์. อุดรดิตถ์.
- . 2551. รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนานักจัดการงานวิจัยเชิงพื้นที่ของเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏและองค์กรท้องถิ่นเขตภาคเหนือตอนล่าง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ชินศักดิ์ สุวรรณอัจฉริย. 2549. เครือข่ายทางสังคม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 211 หน้า.
- เดือนกวี ทองก้อนและคณะ. 2555. การพัฒนาระบบการบริหารจัดการคุณภาพหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนแบบมีส่วนร่วมระดับตำบลในจังหวัดอุดรดิตถ์. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์. อุดรดิตถ์.
- นฤมล นิราทร. 2543. การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ. กรุงเทพฯ :โครงการระหว่างประเทศว่าด้วยการขจัดปัญหาการใช้แรงงานเด็ก. 89 หน้า.
- พริดา วิเชียรปัญญา. 2547. การจัดการความรู้: พื้นฐานและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพฯ:ธรรมการพิมพ์. 162 หน้า.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร (อบอูน). 2547. เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพฯ :โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.). 206 หน้า.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. 2556. แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม Concept, Theory and Technique for Social Development Practice. กรุงเทพฯ : วี.พรินท์. 850 หน้า.
- สถาบันยุทธศาสตร์การค้า. 2550. ข้าวอินทรีย์ : ศักยภาพการตลาดที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://utcc2.utcc.ac.th/tradestrategies/article_trade/ar.
- สนธยา พลศรี. 2550. เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ ฯ : โอเดียนสโตร์. 376 หน้า.
- สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย. 2556. สถิติการส่งออกข้าว [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.thairiceexporters.or.th/world%20rice%20prod_cons_ends.htm
- สุทธิธรรม เลขาวิวัฒน์. 2549. เครือข่ายชุมชนพอเพียง. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. 256 หน้า.

บทปริทัศน์

การพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล
เพื่อส่งเสริมเกษตรกรข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุดรธานี

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาวิตร มีจ้อย

สถาบันวิจัยเทคโนโลยีเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

ทักษะต่อกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม

หากพิจารณาให้ดีแล้วงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR) ที่ใช้กันทั่วไปมีขอบเขตกระบวนการที่เหมือนกับงานวิจัยเชิงพื้นที่ (Area-Base Collaborative Research for Development, ABC) เพียงแต่มีขอบเขตพื้นที่และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่แตกต่างกันเท่านั้น ผลสำเร็จของงานวิจัยประเภทแบบนี้สังเกตได้จากความพร้อมเริ่มต้นของชุมชนหรือผู้มีส่วนได้เสีย ที่ต้องรู้จักปัญหาตัวเองและกำลังลงมือแก้ไข หากกลุ่มเป้าหมายใดที่ขาดเชื่อประทุนี้ ย่อมเป็นการยากที่จะจุดติดให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนงาน นอกจากนี้ในขณะปฏิบัติงานนั้น นักวิชาการจำเป็นต้องเป็นพี่เลี้ยงเป็นที่ปรึกษาที่ฟังได้เมื่อเกิดปัญหาขึ้น รวมทั้งจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนและเสริมต่อแผนงานจากเครือข่ายส่วนราชการในพื้นที่ซึ่งจะเกิดแรงขับเคลื่อนได้อย่างต่อเนื่องหลังสิ้นสุดโครงการที่เกิดกลไกการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของเครือข่ายภาคีราชการและภาคเอกชน (สีลาภรณ์ และเบญจมาศ 2556) ในขณะเดียวกันชุมชนเป้าหมายและผู้วิจัยเองก็ยังสามารถเรียนรู้กระบวนการจัดการที่เกิดขึ้นไปพร้อมๆ กันอีกด้วย สิ่งต่างๆ เหล่านี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ที่ควรทำให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

จุดเด่นของงานวิจัย

งานวิจัยการพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลเพื่อส่งเสริมเกษตรกรข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุดรธานีนี้ ถือว่าเป็นงานวิจัยแบบ PAR ที่ดำเนินงานหนึ่งที่ได้ออกแบบกระบวนการวิจัยอย่างเป็นระบบ มีการใช้วิธีวิทยาการวิจัยในการพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการฯ ในระดับตำบลที่เริ่มกระบวนการจัดการตั้งแต่การคัดกรองพื้นที่ทำวิจัย การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเรียนรู้สถานการณ์และปัญหาของชุมชน เพื่อกำหนดเป็นยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติของตัวระบบการจัดการฯ ตลอดจนมีการตรวจสอบจากกลุ่มบุคคลภายนอกเพื่อปรับปรุงแก้ไขตัวระบบฯ ก่อนทดลองนำไปใช้ และมีการติดตามประเมินผลงานที่ได้ทดสอบอีกด้วย

ประโยชน์ที่ได้รับ

การพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้ฯ ที่ดำเนินการในตำบลลือหม ตำบลหาดกรวด ตำบลวังกะพือ และตำบลวังดิน กับองค์กรภาคีในตำบลมีผลงานที่น่าสนใจได้แก่ การพัฒนาฐานข้อมูลการผลิตข้าวอินทรีย์ที่มีการรวมกลุ่มจำหน่ายผลผลิต และเส้นทางต่อเชื่อมกับแหล่งทุนภายนอกของหน่วยจัดการความรู้ฯ ในตำบลลือหม และตำบลวังดิน ตลอดจนเกิดกิจกรรมที่นอกเหนือจากเป้าหมายคือ เกิดกลไกการพัฒนางานวิจัยและบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ที่จะประโยชน์ทั้งคณาจารย์เองและกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ โดยผ่านเครือข่ายการจัดการฯ

รวมทั้งการขยายงานเชิงสุขภาพชุมชนและนโยบายระดับอปท.และจังหวัด

ข้อสังเกตที่ควรพิจารณาเพื่อเพิ่มคุณค่างานวิจัยนี้

1. แม้ว่างานวิจัยนี้มีผลงาน (Output) ที่ชัดเจน แต่ไม่ได้กล่าวถึงผลลัพธ์ (Outcome) เชิงคุณภาพของการส่งเสริมว่า ได้พัฒนาไปสู่ระบบเกษตรอินทรีย์สมบูรณ์แล้วหรือไม่ หรือเพียงเริ่มเป็น”เกษตรปลอดภัย” รวมทั้งไม่มีผลลัพธ์เชิงปริมาณเกี่ยวกับจำนวนเกษตรกร พื้นที่ผลิตและผลผลิตข้าวอินทรีย์ที่เกิดจากผลการทำงานของหน่วยจัดการความรู้ ตลอดจนไม่ได้ชี้แจงผลปฏิบัติงานของแกนนำเครือข่ายวิชาการว่า ได้นำความรู้ไปใช้ในกิจกรรมอะไรบ้าง ก็ครั้ง และที่ไหน ทั้งนี้หากมีข้อมูลดังกล่าว จะช่วยให้ผู้อ่านได้เห็นถึงประสิทธิภาพของระบบการจัดการได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. แม้ว่าผู้วิจัยระบุไว้ว่ามีกิจกรรมการประสานงานกับเครือข่ายส่วนราชการในพื้นที่ แต่ไม่ได้บอกถึงกระบวนการพัฒนาให้เกิดกลไกการทำงาน และผลงานที่ได้ ที่จะเป็นข้อมูลที่จะช่วยขยายความให้เห็นถึงความเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ชัดเจน

3. น่าจะให้รายละเอียดเพิ่มเติมในการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลที่พัฒนาขึ้น เพื่อให้เห็นภาพของการนำไปใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจบริหารจัดการของเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้ ตลอดจนเป็นข้อมูลไปวางแผนนโยบายของกลไกพัฒนาในพื้นที่

4. เนื่องด้วยงานวิจัยนี้เป็นส่วนประกอบหนึ่งในโครงการวิจัยการขับเคลื่อนระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ของจังหวัดอุดรดิตถ์ (เจษฎา 2556) จึงน่าจะแยกให้เห็นว่าผลงานใดที่เป็นของงานวิจัยนี้โดยตรง และผลงานที่เกิดจากการบูรณาการกับงานวิจัยอื่นในโครงการเดียวกัน รวมทั้งผลงานใดที่ไปขับเคลื่อนเป้าหมายโครงการวิจัยใหญ่

5. แม้งานวิจัยนี้จะได้ระบบการจัดการเครือข่ายฯ ในระดับตำบลที่ดี แต่ผลลัพธ์ของการส่งเสริม

เกษตรกรข้าวอินทรีย์เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขปัจจัยภายนอก ที่ผู้วิจัยชี้ให้เห็นว่า ชาวนาส่วนใหญ่ยังยึดติดระบบเกษตรเคมี และสนใจผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อสร้างรายได้ ด้วยเหตุนี้ผู้ปริทัศน์มีความเห็นว่า หากไม่เกิดแรงจูงใจจากราคาและตลาดที่แน่นอน ย่อมยากที่จะเดินถึงเป้าหมายได้ และมีข้อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นว่า 1.) ควรสร้างตลาดผู้บริโภคในพื้นที่ก่อน หากชุมชนในพื้นที่บริโภคข้าวอินทรีย์ทุกวัน กลไกการตลาดในพื้นที่ที่จะเกิดตามมา หากผู้ปลูกและคนในพื้นที่ไม่กิน ผู้บริโภคและตลาดภายนอกจะเชื่อใจอย่างไรว่าเป็นของที่ดีจริง อย่างน้อยที่สุด จะเกิดผลดีต่อสุขภาพของเกษตรกรผู้ปลูกเอง ดังคำสอนของท่านอาจารย์พุทธทาสสอนที่ว่า “ถ้ามั่นใจว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดีควรเผยแพร่ ก็ควรพูดให้เขารู้ ทำให้เขาดู และอยู่ให้เขาเห็น” 2.) ตลาดข้าวอินทรีย์ภายนอกมีความเสี่ยงกับกลุ่มเกษตรกรข้าวอินทรีย์ที่เพิ่งเริ่มหรือยังไม่เข้มแข็ง แม้ว่าจะอยู่ภายใต้ระบบ”เกษตรพันธสัญญา” เนื่องจากกลไกราคาตลาดจะอ่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามกลไกอุปสงค์อุปทานเสมอ 3.) เครือข่ายหน่วยจัดการระดับตำบลต้องมีกลยุทธ์และแผนปฏิบัติงานที่ชัดเจนในจุดอ่อนไหวที่สำคัญได้แก่ การบริหารจัดการดินและน้ำในพื้นที่เกษตรอินทรีย์ กิจกรรมสร้างความเข้มแข็งในกระบวนการผลิต (เช่น การผลิตปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพ และธนาคารมูลสัตว์) และการบริหารจัดการทุนทรัพยากรการผลิตที่จำกัดของกลุ่มเกษตรกรแบบใช้ฐานการพึ่งตนเองเป็นที่ตั้งเพื่อลดความเสี่ยง 4.) ควรกำหนดแผนการแลกเปลี่ยนทุนทรัพยากรการจัดการระหว่างเครือข่ายหน่วยจัดการเพื่อสร้างฐานการพึ่งตนเองให้เข้มแข็ง

6. การใช้ประโยชน์ของงานวิจัยในประเด็นระบบการศึกษา ผู้ปริทัศน์เห็นว่า ควรนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาการศึกษาในระดับภาค/คณะ เช่น การพัฒนาหลักสูตร การฝึกงานและเสริมสร้างประสบการณ์ของนักศึกษาในชุมชน ตลอดจนเป็นห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social Lab) ของหน่วยงาน เพื่อสร้างนักวิจัยเชิงพื้นที่โดยผ่านงานบริการเชิงวิชาการ (ปิยวัตร 2555)

7. นอกจากนี้ผู้วิจัยควรสรุปเพิ่มเติมให้ทราบถึงสิ่งที่นักวิจัยและเครือข่ายหน่วยจัดการระดับตำบลได้เรียนรู้ ปัจจัยที่เอื้อให้เกิดผลสำเร็จ และปัญหาอุปสรรคของแต่ละพื้นที่ตำบล สิ่งเหล่านี้ที่จะเกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของนักวิจัยรุ่นใหม่ที่จะทำวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- เจษฎา มิ่งฉาย. 2556. การศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์. (บทความรับเชิญ). วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. 6 (2). 101-111.
- ปิยะวัติ บุญ-หลง. 2555. การวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ : ความสำคัญของงานบริการวิชาการ (บทความรับเชิญ). วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. 5 (2). 112-117.
- สีลาภรณ์ บัวสายและเบญจมาศ ตีระมาศวณิช. 2556. ABC : กระบวนทัศน์การวิจัยเพื่อวางโครงสร้างการพัฒนาประเทศ. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. 6 (2). 112-117.